

FIGYELŐ

Az Erdélyi Múzeum Egyesület kiadványai újraalapítása óta 1991–2001. 1859-ben Gróf Mikó Imre azzal a céllal alapította az Erdélyi Múzeum Egyesületet, hogy az Erdélyben élő magyarság egy olyan tudományos társaságot tudhasson magáénak, amely gyűjteményeivel (könyvtár és levéltár) segíti az írott kulturális örökség megőrzését. Jeles baráti kör – Kővári László, Jakab Elek, Brassai Sámuel, Gyulai Pál – segítette munkáját, az Egyesület pedig Gróf Mikó kolozsvári házába kapta ajándékkul tevékenysége központjául. A kialakuló gyűjtemények feldolgozásával pedig olyan tudományos műhely alakult ki, amely méltó társa a magyarországi akadémiai társaságoknak, illetve az erdélyi románság és a szász lakosság múltját faggató egyesületeknek.

A gyűjtemények kialakultak, a történeti kutatás számos, máig megkerülhetetlen kiadvánnyal gazdagodott az EME szakosztályai által összehangoltan munkálkodó tudósoknak köszönhetően. A román állam 1918 után törvényes alap nélkül használatba vette a Ferenc József Tudományegyetem által csak bérelt múzeumi ingatlanokat és gyűjteményeket, a második világháború után pedig betiltotta az EME tevékenységét (1950), vagyonát elkobozta. A könyvtár és a levéltár hosszú évtizedekig hozzáférhetetlenné vált még létrehozóik számára is.

1990-ben az Egyesület újra kezdte munkáját, és sorra felélesztette szakosztályainak tevékenységét. Az elnöki teendőket elsőként Jakó Zsigmond, majd Benkő Samu vállalta magára. Tisztújító közgyűlésre ez év március 2-án került sor. Az új elnök Egyed Ákos lett.

Az első tíz év tudományos tevékenységét bemutató kiállításnak adott otthont a múlt év novemberében a Collegium Budapest. A bemutatott kiadványok katalógusa is kézbe vehető.

Az *Erdélyi Múzeum* az EME Bölcsészeti-, Nyelvi- és Történettudományi, valamint a Jog-, Közgazdaság- és Társadalomtudományi Szakosztályainak közlönye. 1874-ben alapították, 1947. év kötete már csak az újjáalapítás után jelent meg. A folyóirat rendszeresen évi 4 számmal jelenik meg. Nagyobb tematikai egységei (évfordulós konferenciák anyagai), illetve a szerkesztők által alapvetőnek ítélt tanulmányok külön füzet sorozatban is megjelennek az alapítás óta. Az *Erdélyi Tudományos Füzetek* számozása (csakúgy, mint a folyóirat évfolyam jelölése) nem vette tudomásul az 40 évi kényszerű szünetet. A sorozat 209. darabja jelent meg 1991-ben, és 2001-ben a 233. is elhagyta a sajtót.

Az *Erdélyi Történelmi Adatok* sorozatnak kalandos története van. Az első három kötetet még a Múzeum Egyesület megalapítása előtt Mikó Imre szerkesztette (1855, 1856, 1858), a negyediket már az EME jegyezhetette (1862). Az ötödik kötetet Jakó Zsigmond a második bécsi döntést követően Kolozsvárra származott történész adta ki 1945-ben. A hatodik, két részben megjelent kötet már az újjászervezett EME kiadása, Kovács András és Wolf Rudolf munkája.

Az erdélyi magyar humán tudományosság egyik legnagyobb teljesítménye az *Erdélyi Magyar Szőtörténetei Tár*. Szabó T. Attila monumentális vállalkozását most tanítványai, és azok tanítványai folytatják. A 10. kötet 2000-ben jelent meg, a 'P' betűnél tart. A magyarországi tudomány-szervezésnek sajnálatos és szégyenletes módon nincsen ereje ahhoz, hogy a hasonló hazai vállalkozásokat befejezze. A tudományos minősítési rendszer átalakításának egyik negatív eredménye

az, hogy egy fiatal kutató, ha alapkutatásra szánja magát, akkor kisodródik a pályáról. A nem létező Magyar Szótörténeti Tár tehát nem készül el. Be kellene fejezni az Új Magyar Tájszótár munkálatait, és legalább az elkészült erdélyi anyaggyűjtést nem kellene a „modernség” oltárán feláldozni.

Kalandos története van a *Székely Okmánytárnak* is. 1869-ben a Magyar Történelmi Társulat kolozsvári bizottsága határozta el kiadását, az első kötet 1872-ben jelent meg. Lázár Miklós, Finály Henrik, Szabó Károly, majd őket követően Jakab Elek, Szádeczky Lajos támogatásának köszönhetően megjelenhetett a folytatás is (2. kötet, 1876; 3. kötet, 1890; 4. kötet, 1895; 5. kötet, 1896; 6. kötet, 1897; 7. kötet, 1898). A történelem – első világháború, Trianon – elsodorta a folytatást, de Barabás Samu még 1934-ben kiadta a 8. kötetet. Az Új sorozat elindítását Demény Lajosnak és Pataki Józsefnek köszönhetjük. 1983-ban és 1985-ben megjelenhetett egy-egy kötet, ekkor már a Ceausescu-rezsim számára is kiderült, hogy a dokumentumok fényében a székelyek nem elmagyarosított románok, ezért a Kriterion Kiadó nem folytathatta a kiadást. 1994-ben a Kriterion és az Európa Kiadók összefogtak a folytatásért, de csak a 3. kötet tudott megjelenni. Az EME karolta fel végül az okmánytár ügyét, és 1998-tól újabb három kötetnek örülhetnek.

Az EME természetesen történeti monográfiákat is kiad. Ezek között az egyik legfontosabb az 1997-ben napvilágot látott kötet, Deé Nagy Anikó: *A könyvtáralapító Teleki Sámuel*. A kötet ma, 2002-ben azért is aktuális, mert a Teleki Téka is idén ünnepli bicentenáriumát. A nagy iskola teremtő egyéniségek megbecsülése a kollégák és az utódok feladata, kedves kötelessége. Az EME tanulmánykötettel tisztelte meg Jakó Zsigmondot (1996), és Imreh Istvánt (1998), amikor a professzorok nyolcvanadik születésnapjukat ünnepelték.

A román nemzeti bibliográfia teljesen természetes módon nem választja külön a magyar könyvtermést a Romániában megjelent dokumentumoktól (könyvek és folyóiratok). A magyar nemzeti könyvtár egyik feladata a határokon túl bárhol megjelent magyar és magyar vonatkozású dokumentumok bibliográfiai számbavétele. Az egyes országokban élő magyar alkotó közösségek számára azonban fontos, hogy munkásságukat külön bibliográfiákban (és lexikonokban) is láthassák. Az EME ezért fordít nagy gondot a *Romániai Magyar Bibliográfiák* sorozatra, illetve azokra a kötetekre, amelyek a Teleki Intézettel és az Országos Széchényi Könyvtárral közös szerkesztésben jelennek meg.

Nem létezik egynyelvű és egy központú tudomány. Az EME intézményként is vallja ezt. Eleik hagyományteremtő munkáját folytatják akkor, amikor vándorgyűléseket tartanak a magyar lakta központokban. Ezek a konferenciák alkalmat adnak a helyi tudományt művelőknek a kolozsvári központban élőkkal való személyes találkozáshoz, vitákra, de ugyanígy az anyaországi kollégákkal való megbeszélésekre is. Kiemelkedően fontos tehát az a sorozat, amelyben az EME ezeknek a találkozóknak az anyagát teszi közzé.

A Természettudományi és Matematikai Szakosztály az éves közlemények új sorozatát indította el a *Múzeumi Füzetek* címet megtartva. Ennek mára 9 darabja készült el, teret adva a magyar nyelvű természettudományos publikációk megjelenésének. Örök vita a tudomány szervezésének történetében a fiatal generációk megszólalásának lehetősége, illetve az, hogy a új generációk tagjai mennyire jutnak újszerű kutatási témákhoz, és az ezekhez szükséges támogatásokhoz. Az EME igyekezett felkarolni az új kezdeményezéseket, igazából azonban a természettudományi területeken aktív fiatalok (egyetemisták, doktori képzésben résztvevők) voltak eredményesek. A humán tudományok iránt érdeklődő ifjak vagy a hagyományos EME fórumokon szerepeltek, vagy a humán magyar felsőoktatás által megteremtett lehetőségekkel éltek eredményeik megmutatásában. A különböző természettudományi találkozókat maguk az egyetemisták rendezik sajtó alá, az EME a lehetőséget biztosítja a megjelenéshez. E munka szép eredménye három kötet – egy-egy sorozat első darabja – a *Collegium Biologicum*, a *Collegium Geologicum*, és a *Collegium Geographicum*.

Az EME együttműködik ezen a téren is más erdélyi tudományos és kulturális társaságokkal. A Radó Ferenc Matematikaművelő Társaság lapja, a *Matlap (Ifjúsági matematikai lapok)* nem jelenhet meg az ilyen jellegű támogatás nélkül.

A természettudományok erdélyi művelői számos monográfiát is megjelentettek Magyarországon és otthon, olyanokat, amelyek tankönyvként is jól használhatóak. A termodinamikáról (Gábor Zoltán, 1996), a műszeres analitikai kémiáról (Kékedy László, Kékedy Nagy László, 1995, 1998) és a mikroszkópos növény szerkezettanról (Fodorpataki László, 2001).

Az erdélyi magyar orvosok képzésének a marosvásárhelyi egyetem adott és ad otthont. Az orvostudományt magyar nyelven művelők számára azonban nem akadt fórum Romániában. Az 1876-ban alapított *Orvostudományi Értesítő*, mint az EME Orvostudományi Szakosztályának lapja mára elérte a 73. kötetszámot, és ezzel is segít a még Erdélyben maradt orvosok publikációs lehetőségeinek megteremtésében. A magyar orvostörténet hiányzó fejezeteihez fontos kiadvány a *Gererich Antal emlékkönyv születésének 150. évfordulója alkalmából*, amely már alcímében is megmagyarázza fontosságát: Adatok a romániai magyar orvosok és gyógyszerészek munkásságáról (1994). A magyar orvosi szaknyelv műveléséhez is fontosak azok a monográfiák, amelyek a fogorvoslás (Bocskay István, Matekovics György, 1999), vagy a klinikai endocrinologia (Kun Imre Zoltán, 2000) területén jelentek meg.

Az EME a műszaki tudományok területén is felkarolja a magyar alkotók munkásságát. Nagyon fontos területe ez tevékenységének, hiszen nincsen más lehetőség arra, hogy a magyar műszaki nyelv az ifjabb generációk számára is használttá váljék. A munkahelyeken, román kutató intézetekben ugyanis csak románul művelik ezeket a tudományos diszciplínákat, az ifjú mérnökök magyar tankönyvekkel csak elvétve találkozhatnak. A *Műszaki Tudományos Füzetek* sorozat ezt a hiányt igyekszik pótolni. Az EME, összefogva a Kolozsvári Magyar Diákszövetséggel, a Bolyai Társasággal és az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társasággal elindította a „Fiatal Műszaki Tudományos Ülésszaka” sorozatot is.

Külön említést érdemelnek a sorozatokon kívüli kiadványok is, hiszen nagyon érdekes és tanulságos olvasmányok a gyimesi frott tojásokról (Antalné Tankó Mária, 1999), a kolozsvári repülőmodellezésről (Benedek István, 1996), régi erdélyi almákról (Nagy-Tóth Ferenc, 1998), vagy a kárpáti barnamedvéről (Sepsi Árpád és Kohl István, 1997).

Az EME, ugyanúgy, mint a többi határon túli magyar tudományos és kulturális társaság folyamatosan küzd azzal a problémával, hogy a helyben maradt szakembereknek tudományos karrier, ismertségi és anyagi szempontból is az éri meg, ha Magyarországon publikálnak. Ezzel helyzettel a magyarországi tudományos műhelyek és kiadók élnek és gyakran visszaélnak. A jobb megoldás mindig a közös kiadás, hiszen ez esetben valóban segítik az anyaországi pénzügyi lehetőségek a határon túli intézményt, a helybéli respektus ugyanakkor nem csorbul. Az EME így adja ki az említett *Szótörténeti Tárat* (Akadémiai Kiadó, Scriptum Rt.), Bethlen Farkas *Erdély története* című munkáját magyarul (Enciklopédia Kiadó), vagy Entz Géza erdélyi építészettörténeti műveit (Scriptum Rt.).

Mindezen komoly eredmények ellenére sem lehet tagadni azt a feszültséget, amely az EME klasszikus filológiai és történeti felkészültségű vezetői, és az akár egyoldalú elméleti alapozású felsőoktatást előtérbe helyező közép-generáció tagjai között van. E feszültség egyik eredménye az, hogy az Egyesület nehezen talál hangot a fiatal, egyetemi és doktori tanulmányait frissen végzett szakemberekkel. A viták alapja az Egyesület céljainak megfogalmazásában áll, és azonosak az anyaországi humán tudományok belüli, illetve a tudománysszakok közti viták alapjaival: a magyar humán tudományok történetében nem volt tényleges pozitívista korszak. Ez azt jelenti, hogy a magyar történeti források jelentős részét még soha, senki sem látta, adta ki, az irodalmi klasszikusok kritikai kiadásai soha nem készültek el, az irodalmi termés egyes korszakokban (például a

XIX. században) csak részlegesen ismert. Napjainkban a pozitivista forrásfeltárás és a modern elméleti irányzatok követése, azoknak a magyar történelem jelenségeivel való szembesítése egyidejűleg kellene, hogy történjen. Az erdélyi magyar tudományosság ráadásul még a magyarországihoz képest is adósságokkal bír a dokumentumok feltárásában, az alap kutatások elvégzésében, hiszen 80 éve ezeket a munkákat az állam csak akadályozza. A modernizáció hívei viszont azt mondják, hogy nem lehet az erdélyi tudomány a magyarországi által olyan értelemben gyarmatosított, hogy az előbbi korlátozza tevékenységét a romániai magyarság múltjának és jelenének alap kutatásaira, az elméleti feldolgozást pedig bízza csak másokra. A viták feloldhatóak lennének, sok pénzért: intézményrendszert teremteni, lehetővé tenni a modern szakkönyvek és ismeretek hozzáférhetőségét a kisebbségi sorban élő magyarság számára (tegyük rögtön hozzá, ez utóbbiak az anyaországban is nagyobb részt hiányoznak).

2002. március 2-án egy új vezetőség irányításával folytatja munkáját az Erdélyi Múzeum Egyesület. Az EME az erdélyi magyarságnak ma már nem az egyetlen tudományos intézménye, ennek ellenére a legnagyobb és legtermékenyebb tudós társaság. Nem egy a kulturális és tudományos szervezetek sorában, hanem az első, és a romániai tudományos életben az egyetlen, amelyik magyar intézmény léteire komoly tekintéllyel bír a többségi nemzet intézményrendszerében, illetve az emigráns száz, a román és a magyar szervezetek szemében is. Nem szerencsés tehát, ha támogatása nem intézményszerű, hanem kizárólag a pályázati rendszer lehetőségeivel számolhat. Az EME könyvtára (az egyetemi kollégiumok szomszédságában) az egyetlen ténylegesen működő magyar egyetemi könyvtár Kolozsvárott, szerepe tehát messze túlmutat a szűken értelmezett tudományos kutatás szolgálatán. Az EME támogatásának összehangolására alakult a rendszerváltást követően a Gróf Mikó Imre Alapítvány. Emellett az Erdélyi Múzeum Egyesületnek a romániai magyarság körében játszott erőegyesítő szerepe a magyarországi tudomány- és kulturális politika részéről nagyobb odafigyelést igényelne.

Az újjáalapítás tízéves évfordulóján rendezett kiállítás katalógusa:

Az Erdélyi Múzeum Egyesület kiadványai. 1991—2001. Jubileumi kiállítás Kolozsvárott 2001 októberében, Budapesten 2001 novemberében. A szöveget gondozta BÁNDI Melissa, KISS András, SIPOS Gábor. A katalógust tervezte SIPOS Géza. Kolozsvár, 2001. EME. 71 l.

MONOK ISTVÁN

Írók könyvtárai – Konferencia a Petőfi Irodalmi Múzeumban. A PIM a 2002. február 27-én tartott konferencia szervezésekor elsősorban az írói könyvtárakat őrző intézmények azon munkatársait, irodalomtörténész kutatóit kérte fel részvételre, akik egy-egy hagyaték feldolgozása, kutatása során felmerült problémák megoldásával már sok tapasztalatot szereztek, s azokat egy ilyen tanácskozás keretében szívesen megosztják kollégáikkal.

1. Orlovsky Géza „Cirádás kicsi könyvek” címmel Zrínyi Miklós egykori csáktornyai könyvtáráról beszélt. A kilencvenes évek elején Zrínyi könyvtárának feltárására Klaniczay Tibor kutatócsoportot szervezett. A címbe foglalt idézet Illyés Gyula „Zrínyi, a költő” című verséből származik. – Zrínyi saját gyűjtőmunkája alapján állt össze csáktornyai könyvtára. Elsősorban olyan köteteket igyekezett megszerezni, amelyeket irodalmi, hadtudományi és politikai tevékenysége során használni tudott. A könyvtár 1662. október 10-én felvett katalógusa tizenegy szakban közel ötszáz címet sorol fel. A gyűjtemény zömét történettudományi és kortörténeti (többnyire latin) munkák képezik. A korabeli költészetet Zrínyi elsősorban olasz nyelven szerette olvasni, de voltak magyar és horvát